

CİBALİ TÛTÛN VE SİGARA FABRİKASI GEZİ REHBERİ

Öğr. Gör. Şehnaz ŞİŞMANOĞLU ŞİMŞEK

Khas Türk dili koordinatörü

Şubat ayının son günü Türk Dili Dersi Koordinatörlüğü ve Nükhet Eren Yaratıcı Yazarlık Atölyesi işbirliğiyle bir gün süren sempozyumda yazar Mahmut Yesari anıldı. Yesari'nin önemi 1927 yılında yazmış olduğu *Çulluk* romanıyla Cibali Sigara ve Tütün Fabrikası (bundan sonra Cibali Fabrikası) işçilerini oldukça erken bir tarihte gerçekçi bakışla edebi bir esere ustaca yansıtmış olmasıydı.

Koşuyolu Mahalle Evi'nde hemen arka sokaklarında yer alan Mahmut Yesari Sokağı'ndan esinlenilerek, yazarın eserlerinin peşine düşen yazarlık atölyesi katılımcuları, edebiyatımızın bu çok üretken ancak şimdilerde unutulmuş ustasının eserlerini günümüz Türkçesi'ne kazandırmak üzere kolları sıvamışlar. Bu sokağın bir başka ilginç özelliği Cibali Tütün Fabrikası'ndan emekli olanların bir bölümünün ev olarak buraya yerleşmiş olması. Bu tesadüflerden ilham alarak biz de *Çulluk*'un izinde bir fabrika gezisi yapmayı düşündük. Mahmut Yesari Sempozyumu'nun son etkinliği olarak;

her gün koridorlarını arşınladığımız binanın, ders verdiğimiz sınıfların eskiden nasıl bir işleve sahip olduğunu bize Cibali Fabrikası'nda 1974-84 yılları arasında çeşitli bölümlerde görev almış Salih Çiriş anlattı.

Salih Bey, aslen Kahraman Maraşlı, 11 nüfuslu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya geliyor. Ailesiyle kışın köyde yazın mevrada kalan Salih Bey, ilk kitabını ortaokulda bilgi yarışmasından kazanıyor ve okumaya yazmaya meraklı bir çocuk olarak güncel haberleri imkânlar ölçüsünde dönemin TRT, BBC, Moskova ve Amerika'nın Sesi radyolarından takip ediyor.

Salih Bey sınavı kazanarak 1978 yılında Cibali Fabrikası'nda işe başlamış. Önce memur statüsünde sicil şubesinde, daha sonra ise fabrikanın gıda alımından sorumlu iase memuru olarak görev yapmış. Fabrika dışında Kahramanmaraş/Göksun ve İzmit/Hereke'de çalışmış. 2004 yılında Tekel Alkollü İçkiler Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin özelleştirilmesiyle birlikte yaklaşık 25 yıl çalıştığı kurumdan ayrılmak zorunda kalmış.

Salih Bey öncelikle bizimle fabrikaya ilişkin bazı tarihsel verileri paylaşıyor. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası 1884'te kuruluyor. Aynı yıl İzmir (1884) ve birkaç sene arayla Adana (1895) ve

Samsun'da (1897) ilk sigara tesisleri üretime başlıyor; 1905'te ise Bomonti'de ilk bira fabrikası kuruluyor. 1946'da ilk yerli puro üretimi, 1959'da ilk kez filtreli Samsun sigarası, bu sigaraların yanı sıra Maltepe ve Silahlı Kuvvetler sigaralarının üretimi de ilk kez Cibali'de gerçekleştirilmiş. Ayrıca elle paketlenen Gelincik, Yenice, Çamlıca, Bahar, Yeni Harman, Sipahi, Klüp, Asker ve Birinci gibi, filtresiz sigaraların üretimi de burada yapılmış. 110 yıl aralıksız işleyen fabrika, teknolojisinin eskidiği gerekçesiyle 1994'de kapatılmış.

Fabrikaya bugün A Blok giriş kapısı olan bölümden giriş yapılıyor. Bu bölüm aynı zamanda emniyet Amirliği ya da emniyet memurluğu olarak bilinen fabrikanın güvenliğinden sorumlu olan bölüm. Bu noktada Salih Bey'in hoş bir anısı var. Her akşam ve sabah A Blok girişindeki emniyet Amirliğinde toplanılıyor. Bir gün Salih Bey dinlenmek üzere duvara yaslandığında, bir iki dakika içerisinde odaya 5-6 polis memuru doluyor. Şaşkınlık içinde ne olduğunu anlamaya çalışırken, bir anda karakolla irtibatlı olan bir zili fark ediyor Salih Bey. Meşhur Cibali Karakolu'nun varoluş nedenlerinden birinin de bu fabrika olduğunu böylece anlamış oluyoruz!

Salih Çiriş kendi döneminde 2500-3000 kişinin çalıştığını belirtiyor. Çalışanların %70'i ise kadın. Kadınların çoğunluğunun tahsilli olduğundan, özellikle Bulgar göçmeni işçilerin Tarım Okulu mezunu olduğundan söz ediyor; hatta Yugoslav kökenli bir kadın yöneticiyi hatırlıyor. Elle paket yapılan yerlerde yani filtreli sigaraların haricindeki yerlerde kadınlar çalışıyor. Makine paketi ise adı üstünde makineler hazırlıyor. Günümüzde Sanat ve Tasarım Fakültesi olan binanın ikinci katında kreş olduğunu öğreniyoruz. Bugün hâlâ üniversitede eksikliğini hissettiğimiz, kreşte, o dönemde 70-90 arası 0-6 yaş grubu çocuğun olduğundan, her yaş grubu için iki bakıcının, sorumlu ebeyle birlikte çocuklarla ilgilendiğinden söz ediyor Salih Bey. Kreşin yanı sıra fabrikada emzirme odaları da mevcutmuş. Fabrikanın yemekhanesi giriş katta, kreş ise ikinci katta yer alıyor.

Bu binanın cephe tarafı işlenmek üzere bekleyen tütün balyalarıyla dolu olurmuş. Üretim olmadığı her yerde mevcut olan bu tütün balyaları, üst katlardaki depolarda bekletilmiş. Fabrikanın ihtiyacına göre tütünlere kıyım makinelerinde kıyılır, ihtiyaca göre örneğin Bafra ya da Çamlıca sigarasına göre balyalar hazırlanır, sonrasında ilgili bölümlere sevk edilerek paketlenmiş.

Rektörlük katına çıkan asansörü geçince ise solda mamül tütün ve sevkiyata hazır sigaralar bekletiliyor. Sigaralar buradan yüklenerek Anadolu'ya, taşraya gidiyor. Günümüzde sergi için kullanılan geniş avlu ise nöbetçi memurlara ait odaların bulunduğu bölüm. Emniyeti sağlamak üzere her hafta sonu memurlardan bir kişi nöbete kalıyor. Ayrıca fabrikada görevli olan 20'ye yakın itfaiye erinin yangın çıkma tehlikesine karşı her daim güvenlikten sorumlu olarak bina içerisinde bulunduğunu öğreniyoruz. Günümüzde öğrenci otoparkındaki küçük kulübe eskiden onlar tarafından kullanılmış. Bugün hala üniversitenin güvenliğinden sorumlu kişilerin "itfaiyeci" olarak anılmaları boşuna değil! Asansörü çıktuktan sonra birinci katta elde yapılan sigaraların dışında, daha ucuz, makineyle üretilen

filtresiz sigaraların yapıldığı paket makine şubesi var. 2. kattaki paket makine bölümünün yanında makine üzerinde kullanılan şeritlerin üretildiği bir dokuma şubesi bulunuyor. En üst katta ise müdüriyet, muhasebe, vezne ve sicil müdürlüğü. Yani bugünkü Rektörlük katı.

Starbucks'ın bulunduğu bölüm müdüriyet garajı olarak kullanılıyor. İtfaiye, ambulans her zaman orada bulunduruluyor. 70 ve 80'lerde D Blok, nakliyat grup müdürlüğü olarak kullanılıyor, öncesinde ise kutu fabrikası var.

1980 öncesinde sendikal hareketlerin ve toplumsal muhalefetin yoğun olarak yaşandığı bir kurum Cibali Fabrikası. Türk-İş'e bağlı Tek-Gıda-İş'in ve DİSK'in o yıllarda işçiler arasında etkili olduğunu belirtiyor. Toplantıların yapıldığı, sistem eleştirisinin örgütlü bir biçimde yürütüldüğü zamanlar. Salih Bey bu dönemi güzel anılarla özlemle anıyor; dayanışmanın, kollektif bir anlayışın yoğun olduğu dönemler olarak anımsıyor. Tekel Memurları Derneği (Tek-Der) bünyesinde geziler düzenlediklerini, tekne tutup Poyrazköy'e pikniğe gittiklerini, hep birlikte tiyatro oyunları izlediklerini anlatıyor. Bu günlere ait hoş bir anısını paylaşıyor bizimle: "Eski fabrika müdürümüz, bir grup arkadaşı anason alımları için Antalya'da görevlendirmişti. Bir gün otobüse bindik, fakat yanımızdaki yolcular, bize kızarak, söylenerek, hemen koltuğu terk ediyorlardı. Nedenini düşünürken sonradan anladık ki, rakıda ham madde olarak kullanılan anasonun kokusu, elbisemize sindiğinden ve yapıştığandan, vatandaşlar bizim raki içtiğimizi zannederek, otobüste veya yolda yürürken bize tatlı sert bir tepki gösteriyorlardı. Fakat bu duruma alıştığımız için, biz bu olanlara gülüp geçiyorduk."

Bu güzel günler yerini 1980 darbesi yaklaşırken acı ve gerginlik dolu zamanlara bırakıyor. 1979'da bir sendika temsilcisinin öldürülmesiyle başlayan ve 63 gün süren bir grevin ardından darbe sonrasında sendika temsilcileri tutuklanıyor. Kısacası, darbe öncesindeki aktif bir sosyal hayattan sonra 12 Eylül'ün bunalımlı günleri başlıyor. Herkesin kendi kabuğuna çekildiğini, sohbet edecek insan sayısının azaldığını üzümlere bahsediyor Salih Bey. Bu manevi boşluğu aşmak üzere, Anadolu'ya tayinini istiyor. Ancak bu kez de taşranın tekdüzeliği yakasını bırakmıyor. Video salonlarında film izlemek, kahvehanelerde oyun oynamak, meyhanelerde içki içmek ya da ibadet etmek dışında bir alternatifin olmadığını üzümlere görüyor. Cicero'nun dediği gibi dostluk kurabilecek iyi insanları arayıp duruyor. Bazen stres atmak için, bisikletine binerek kendini doğaya atıyor; gökyüzüyle, ağaçlarla, kuşlarla temas ederek rahatlamaya çalışıyor. Nihayet fabrika kapatıldığında ise arkadaşları İstanbul, Malatya, Samsun, Adana, İzmir gibi ülke genelindeki diğer tütün fabrikalarına ve atölyelere dağılıyor.

Şimdi yıllarca çalıştığı fabrika binasında olmanın nasıl bir duygu olduğunu sorduğumda, hayatına yön veren birçok olayı yaşadığı fabrikanın, üniversite olarak yeniden açılmasından mutluluk duyuyor, üstelik tarihi dokunun korunarak restore edilmesinin ve çevresiyle bütünleşerek birçok kültür hizmeti vermesinin çok önemli bulduğunu belirtiyor. Fabrika ya da üniversite, Haliç'in kenarındaki bu tarihi bina üretime kaldığı yerden devam ediyor.